

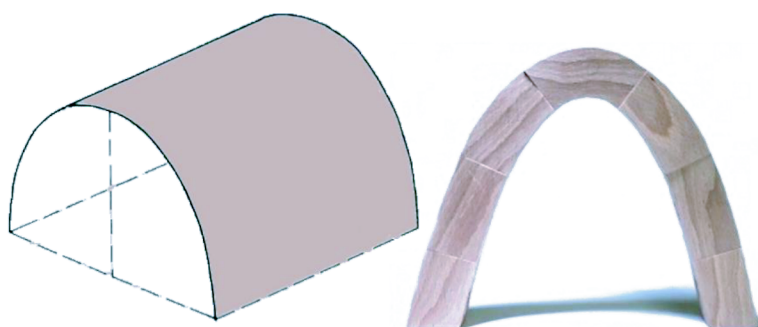
SKLEPENÍ

Jedná se o odvětrávaný prostor s podlahou pod úrovní terénu. Sklep může být součástí budovy nebo stát samostatně. Sklepy jsou vhodné pro uskladnění potravin, nápojů (pivo, víno, medovina), díky stálé nízké teplotě. Slovo sklep souvisí s pojmem „klenba“, protože původní sklepy v českých zemích byly prostory s klenutým stropem. V polštině „sklepianie“ znamená klenbu. Sklepní chodba nebo sklep ve formě chodby se nazývá loch.

Sklep musí být velmi bytelný, aby udržel tíhu stavby a odolný vodě a mrazům. Na statiku sklepu také působí zemní tlak. Zde stojíte u zbylých sklepů, které zůstaly jako jediná místnost připomínkou hradu. Jsou **valeně klenuté**, vchod rámuje kamenné stěny.

Obr. 1 a 2: valená klenba

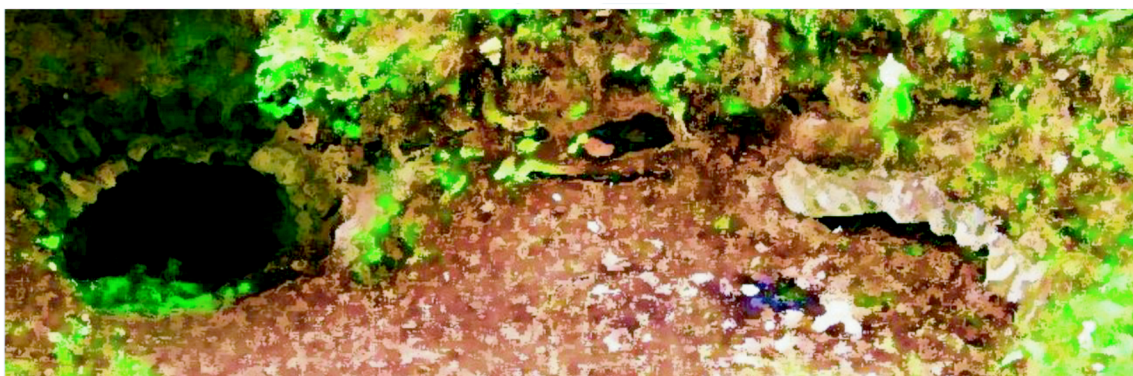
(jak vypadá celá v prostoru a princip skládání kamenů v klenbě tak, aby byla váha úměrně rozložena)

Obr. 3: sklepení hradu Horšovského Týna

Obr. 4: zasypané vchody do sklepů Choustníkova Hradiště zachované do současnosti

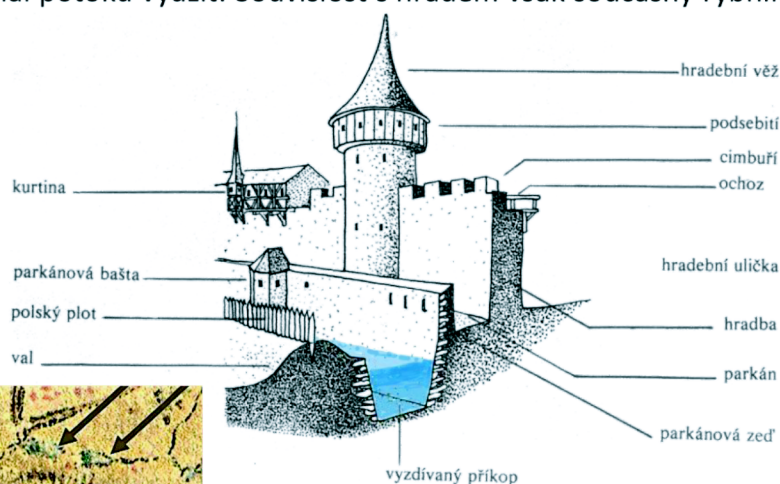

RYBNÍK

Vodní plochy byly často **součástí promyšleného obraného systému**. Jednalo se např. o mohutné vodní **příkopy**, samotné využití meandrů vodního toku, ale také vodní **nádrže** – rybníky, které zachytily potřebnou vodu tak, aby vytvořily překážku. Rybníky byly také často spojované příkopy a působily překážku v **kombinaci s hradbami**. Zajímavým příkladem může být rybník u tvrze Žumberk v jižních Čechách, který opevnění obepíná ze dvou světových stran.

Zde rybník pravděpodobně **neměl funkci obranou**. Jeho přítomnost však dohledáme např. ve stabilním katastru již z r. 1840. Na I. vojenském mapování ze 60. let. 18. st. jsou zachyceny dva rybníky, které ale nemusely být spojeny s časnou historií hradu. Hrad je postaven v ohbí Rabišského potoka a z druhé strany obtéká potok Kocbežský. Je otázkou, zda byl potenciál potoků využit. Souvislost s hradem však současný rybník má...

Obr. 1: využití vody v opevnění – vodní příkop a také další opevňovací struktury

Obr. 2: dva rybníky v Ch. Hradišti na prvním vojenském mapování z 18. stol.

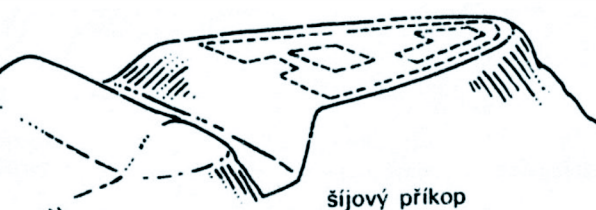
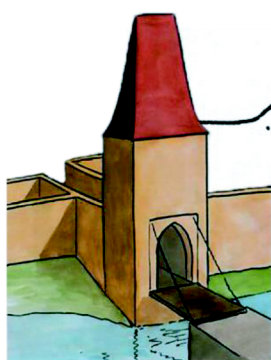
Obr. 3: opevnění tvrze Žumberk – válcové věže, zbytky hradby a rozsáhlý rybník

PŘÍKOP

Umělá sníženina s co nejkolmějšími stěnami jako překážka pro útočníky. Většinou vznikala společně s dalšími *lineárními fortifikačními* (obranými) *prvky* – hradbou, valem. Příkop řešil nedostatky lokality hradu. Šíjový příkop dostačoval, když stál hrad na ostrohu a byl dostupný jen po úzkém hřbetu (Ch. Hradiště). V nížině musel být příkop okružní kolem celého hradu, někdy naplněný vodou. Příkopů mohlo být několik za sebou. Velmi záleželo na podloží, ve skále byl až kolmý, v měkkém materiálu musel být i vyztužován. Na vnějšku z pravidla vznikala val z materiálu vykopaného z příkopu.

Cesta do hradu ústila přes příkop pomocí padacích mostů. Ty na Ch. Hradišti měly být ještě na konci 18. st. Příkopy byly šíjové – přetínaly úzký hřbet vedoucí k hradu. Byly částečně zasypány při planýrování hradu a bourání na stavební kámen r. 1820.

Obr. 1: Ukázka padacího mostu přes příkop (Český Krumlov). V Ch. Hradišti chyběla voda. Vedle vpravo nákres šíjového příkopu.

Obr. 2: Šipky ukazují za červenou linii – v tomto prostoru byl příkop kolem předhradí. Druhý zde nezobrazený dělil jádro hradu a předhradí. Na plánu jsou oba, navazují na sebe.

PŘEDHRADÍ

Předhradí (někdy *dolní hrad*) je samostatná část hradu, která obsahuje zejm. hospodářské (případně správní) budovy. Bývá obvykle před jádrem hradu a prochází jím přístupová cesta. Velké hrady mají i vícero předhradí. Oproti **jádru hradu** se jedná o méně důležitou část, také ale chráněnou příkopy, valy či hradbami. Součástí byly sýpky na skladování obilí, stáje, mlýn či pivovar. *Dodnes např. ves Předhradí na Chrudimsku prozrazuje svůj vznik z předhradí hradu Rychmburku.*

Z předhradí se v Ch. Hradišti téměř nic nedochovalo. Asi zde stávaly dvě budovy podélně na hřebtu šíje a měly by zde být viditelné v tomto směru po stranách propadliny. Na dobových vyobrazeních se jedná o mohutné patrové stavby.

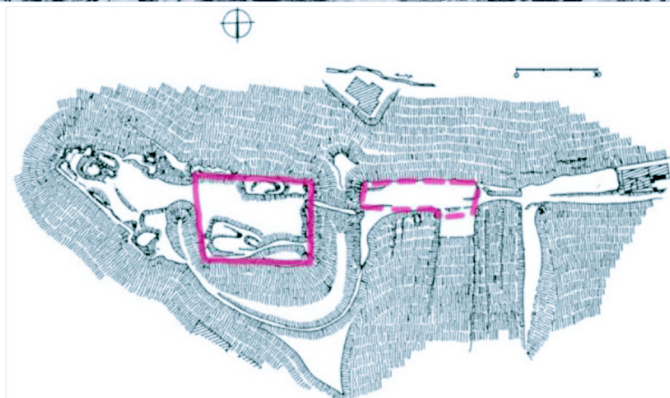

Obr. 1: vodní hrad Švihov v již. Čechách. Barevně zvýrazněno mohutné opevněné předhradí

Obr. 2: předpokládaná podoba původně hradního komplexu z 1. pol. 18. stol. od neznámého autora

předhradí zvýrazněno barevně

Obr. 3: Plnou čarou je na půdorysu vrchu se zbytky staveb zvýrazněno předhradí, přerušovanou čarou pak další potenciální zástavba.

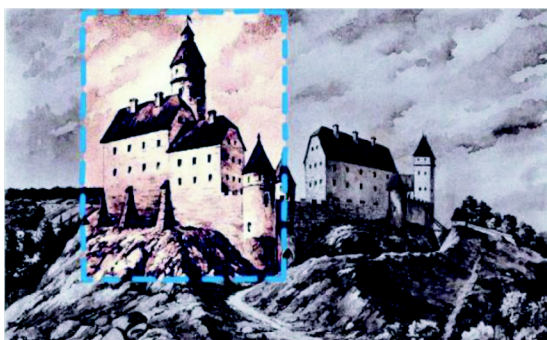
HRADNÍ JÁDRO

Jádro je centrální uzavřená samostatná část – ta nejdůležitější. Obsahuje totiž vlastní sídlo majitele. To se většinou skládá z paláce, hlavní obranné stavby (většinou věže) a příp. kaple. Jádro bývá nejmáglavnější, nejmáglav zmleně, s reprezentativním prostorem pro přijetí návšťev. V drtivě většině případů má hrad **jedno** jádro.

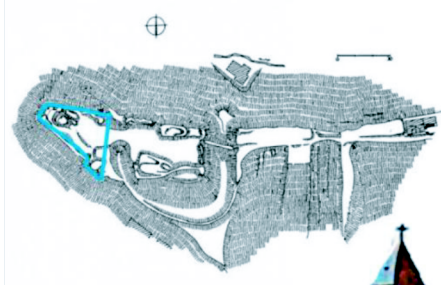
Hrad v Choustníkově Hradišti měl jedno jádro na nejlépe chráněném místě ostrohu nad ohbím Rabišského potoka oddělený od předhradí hlubokým příkopem. Byla zde hlavní obranná věž, palác, také jižní obranná bašta.

Obr. 1: Hradní jádro vodního hradu Švihov v jižních Čechách zvlázněno barevně. Ukázková dispozice pro osvětlení pojmu.

Obr. 2: Vyznačené hradní jádro Choustníkovra Hradiště v 1. pol. 18. stol. od neznámého autora – pouze myšlená podoba.

Obr. 3: Model komplexu hradu implementovaný do fotografie z pohlednice z r. 1915 a jádro hradu vyznačené barevně. Vpravo nahoře vyznačení jádra na půdorysu.

BRÁNA

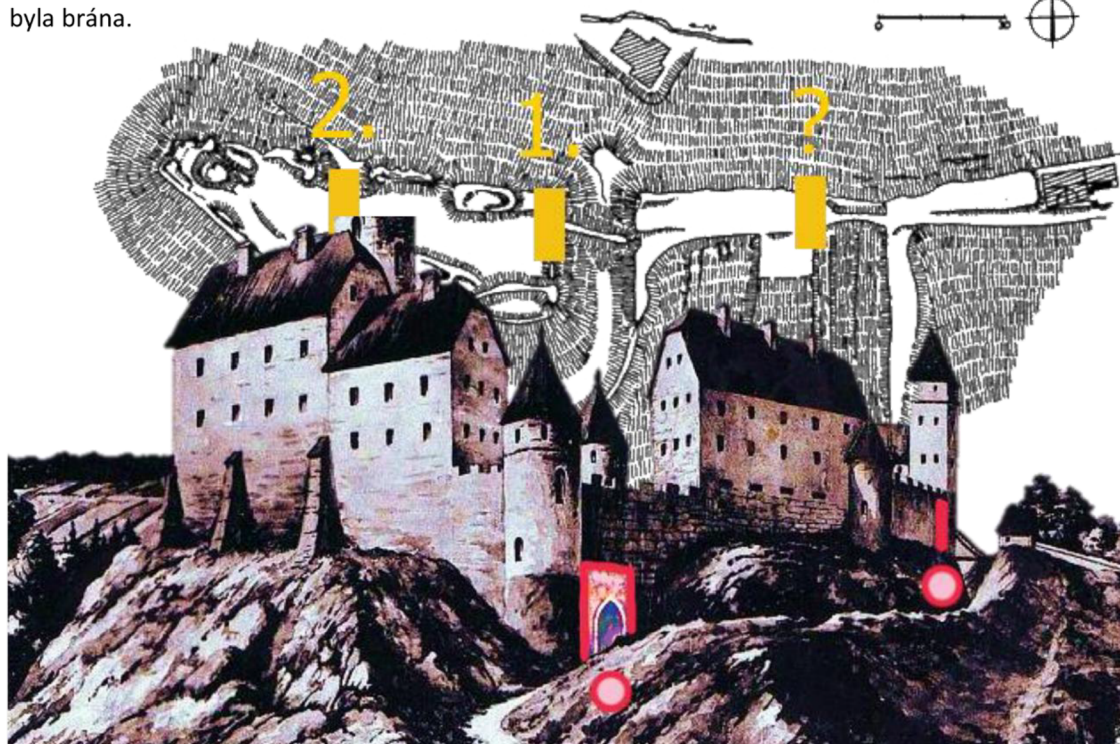
Stavba, která umožňuje **průchod obrannou linií** dovnitř do opevnění. Má zpravidla **bezpečnostní charakter**. Prostřednictvím brány lze **regulovat**, kdo vstoupí do uzavřeného prostoru. Brána tak odděluje nebezpečí vně a bezpečí uvnitř a je prostředkem komunikace. Protože je prvním, co vidí přijíždějící, je různě **dekorovaná – reprezentuje**. Brána je typická pro středověk a raný novověk, nacházely se u hradů, měst, klášterů, paláců atd. Rozmach zaznamenala po vpádu Mongolů do Evropy, později doznala změn při rozvoji palných zbraní. Později se mění funkce vstupu spíše na dekoraci. Při dalším rozvoji měst se bourají. Nejvíce jich zaniklo v 19. stol.

Většinou se nacházela v hradbách jedna brána hlavní a pak několik vedlejších s různými funkcemi. Menší brány se nazývaly jako branky nebo fortny. Mezi takové patří výpadová, katovská či vodní branka. V Choustníkově Hradišti ještě na konci 18. st. zaznamenány padací mosty a vstupy. Dnes ani známka po této stavbě.

Obr. 1: erb města Trutnova – brána je symbolem města

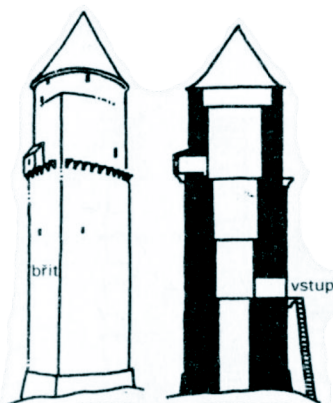
Obr. 2: Model historické městské brány. Evidentní je funkce reprezentace.

Obr. 3: na kresbě jsou vyznačeny brány, jak mohli být v rámci hradu uspořádané. V nákrese je pak vyobrazena jejich poloha v rámci návrší. Stojíte u bodu s otazníkem. Druhé předhradí totiž není výzkumy potvrzeno. Ani to, zda zde také byla brána.

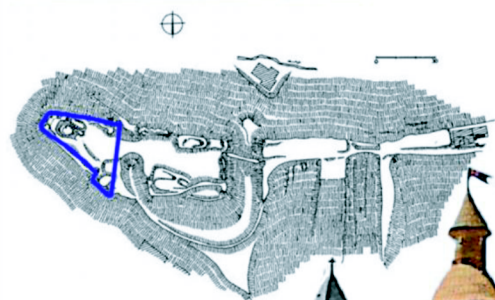
BERGFRLT

Bergfrit je v Čechách nejčastěji okrouhlá (málokdy čtyř či mnohohranná) útočištná věž, volně stojící či vložená do hradby. Jedná se v hradu o hlavní věž zpravidla dostupnou pouze z 1. patra paláce po můstku, která je typická pro raně gotické hrady (13. st., poč. 14. st.). někdy opatřena břitem po kterém klouzaly pryč útočníky metané kameny. V beznadějně situaci se mohla stát posledním „útočištěm“ a být samostatně bráněná. Přízemí bývalo dostupné jen otvorem v stropě a sloužilo tak jako skladiště nebo vězení („hladomorna“). V dobách míru nevyužíván. Druhým specifickým typem věže byl *donjon*, tzn. obytná věž.

Obr. 1: Vlevo vidíme ukázkový bergfrit ze Zvíkova s břitem otočeným na přístupovou cestu odkud by mohla přijít očekávaná palba.

Obr. 2: náčrt bergfritu Zvíkova. Schematicky je vidět vstup v patře, břít a arkýř na krakorcích.

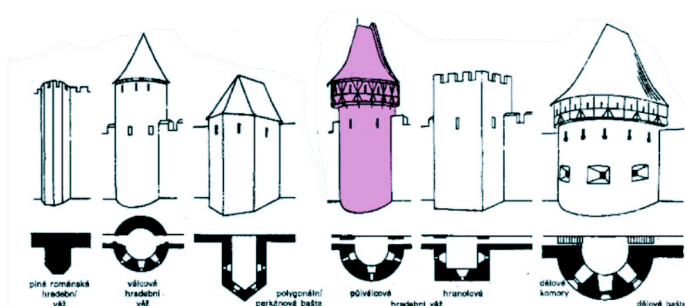
Obr. 3: bergfrit začleněný do hradu v Ch. Hradišti (zvýrazněn barevně). Býval součástí hradního jádra – chronologicky nejstarší části hradu. Ta je také vyznačena na plánu vlevo.

BAŠTA (předsunuté opevnění)

Bašta může být **a)** samostatná obranná stavba mimo hrad či **b)** zpevňující článek obranného systému. Bašty nepřevyšují ostatní obranné prvky (hradby) a plně s nimi souvisí. Vůči vnitřku hradu byly bašty buď otevřené či zavřené. Pro obranu byly výhodnější otevřené, jenže pro mírové využití (sklad, riziko vlhnutí střelného prachu) a jednodušší zastřešení byly lepší uzavřené. Většinou se jednalo o zděné stavby, koncem středověku se vytvářely tzv. zemní bašty a nakonec dělostřelecké. Tvar a zapojení do systému obrany záležely na vybavení.

Zde byly oba druhy bašt (tzn. mimo hrad i v rámci hradeb). Aktuálně se nacházíte na místě předsazené bašty (tzn. „věže“), která stála samostatně a měla snad chránit zdroj vody - studnu. Je otázkou, jestli zde opravdu stála. Ve svém plánu její historickou přítomnost uvádí historik A. Sedláček (1887).

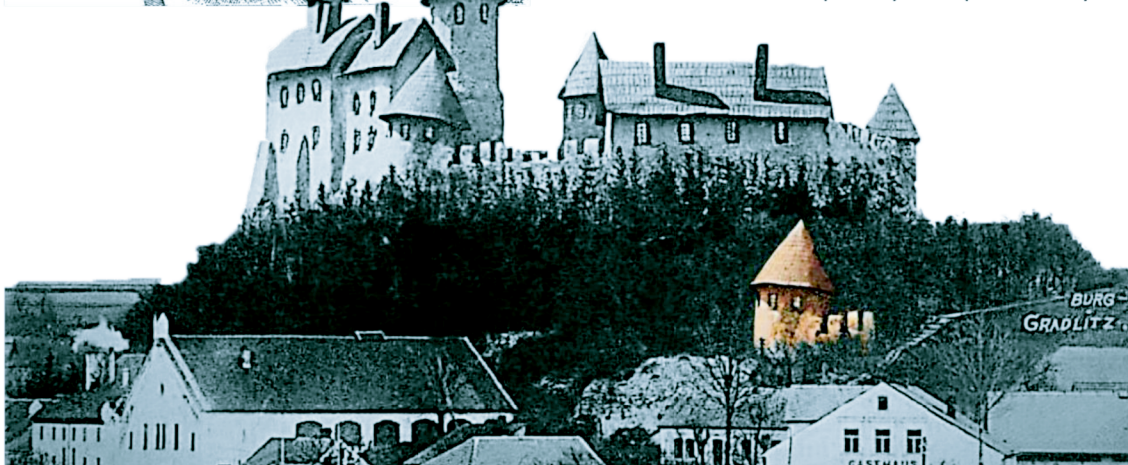

Obr. 1: Různé typy bašt zapojených do hradeb. V případě Choustníkov Hradiště je zřejmé, že v rámci obvodových plášťových hradeb stála min. jedna půlkruhová bašta. V místě nad studnou však mohla stát bašta tvarem odlišná.

Obr. 2: Do původní pohlednice kombinující fotografii s modelem byla připojena samostatná bašta v místech, kde snad mohla chránit studnu. Vzhledem k posunu modelu mohla být možná více vlevo.

Plán z knihy A. Sedláčka ukazuje možnou půdorysnou pozici bašty.

STUDNA (zdroj vody)

Zdroj vody byl pro hrad strategický. Mnohdy se nemohli dělníci dokopat pramene, a tak vznikaly studny mnoho desítek metrů hluboké a přesto někdy bez vody. Proto často vznikaly v hradech **cisterny**, kde byl pouze rezervoár vody bez přítoku. Jednalo se o nádrž na dešťovou vodu. Při vyhloubení do skály nebylo třeba úprav, jindy byla pečlivě vyzděna a izolována vrstvou jílu. Na Ch. Hradišti byla sice studna, ale kupodivu až v prostoru příkopu, kde byla asi voda dosažitelná na rozdíl od vrcholové skály. Toto neobvyklé řešení najdeme např. také na Kokoříně.

V Ch. Hradišti není způsob zásobování vodou stoprocentně doložený. To je škoda, jelikož studna je často zdrojem mnoha nálezů (jako v Nových Hradech). Často byla totiž právě hlavním omezujícím prvkem výstavby hradu. Mnohdy se studna dokonce nacházela ve věži v rámci opevnění. Tak tomu je třeba v Karlštejnu, jenže zde nechrání věž studnu, ale jen 80 m hlubokou šachtu, která je spojena s potokem na dně údolí. Pramen tu nenašli.

Obr. 1: 33 m hluboká studna v nových Hradech

Obr. 2: rekonstruovaná studna z hradu v Trenčíně na Slovensku zastřešená šindelem

PIVOVAR (*alias budova k vaření piva*)

Pivo ve středověku bylo hojně konzumováno a zastupovalo i roli základní potraviny plné živin. Někteří lidé žijí dnes svým životním stylem stále v duchu středověku, je ale třeba si uvědomit, že pivo má dnes dosti jiné složení. Není vhodné ho užívat jako hlavní zdroj živin.

Pivo se vařilo i v kuchyních jen pro potřebu hradu. O hradních pivovarech ze středověku máme málo informací. S rozvojem podnikání šlechty koncem 15. stol. se pivovarnictví začíná rozmáhat a přináší zisky. Taková stavba už potřebovala zázemí - sladovnu, spilku a ležácké sklepy a pro svou rozsáhlost musela být umístěna v předhradí či mimo hrad. Pivovar byl neodmyslitelně spojen s **krčmou** (pozn. hospoda).

V Ch. Hradišti byl založen pivovar asi r. 1541, zrušen 1948. Současná podoba budov je z r. 1866. Z původní stavby jsou jen základy mlýna a vyhořelá sladovna. Majitelem bývala nadace hraběte Šporka se sídlem v Kuksu. Vařilo se pivo 10°, 12° a 12° Granát. Po r. 1948 znárodněn, provoz zastaven vyhláškou *ministerstva výživy*, v provozu zůstává jen moštárna. Od 90. let je v havarijním stavu, chátrá, částečně zborcen.

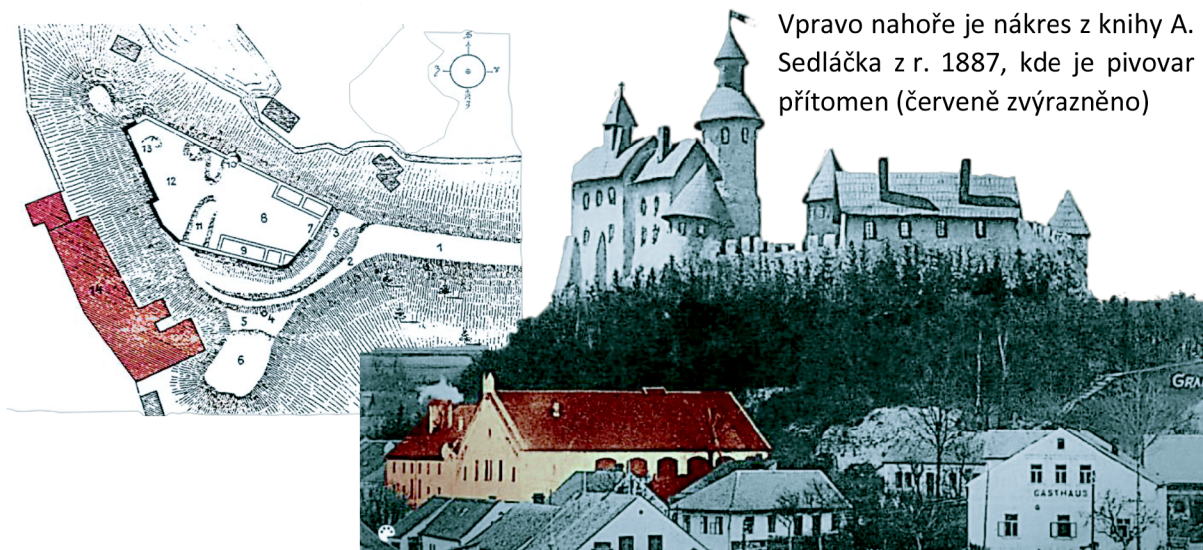

Obr. 1: Stará pivní lahev hradištské provenience.

Obr. 2: Kolorovaná pohlednice z r. 1910 ukazuje zbytky hradu v pozadí nad mohutnou stavbou pivovaru s budovami z r. 1866.

Obr. 3: Pohlednice z r. 1915 je koláží modelu hradu do fotografie obce. Barevně je vyznačen pivovar.

Vpravo nahoře je náčrt z knihy A. Sedláčka z r. 1887, kde je pivovar přítomen (červeně zvýrazněno)